

ЕТИЧЕН КОДЕКС

Приет от Общото събрание на БСА

11 май 2004 г.
София

ЕТИЧЕН КОДЕКС НА БСА¹

ВЪВЕДЕНИЕ

Кодексът очертава етичните принципи и критерии, които съставляват основата на *професионалните отговорности и професионалното поведение на социолозите*, обединени в БСА. Той представлява най-обща нравствена рамка и система от ориентири по проблеми, с които социолозите се сблъскват всекидневно в работата си.

Кодексът се състои от Въведение и Етични принципи на професионално поведение, развити в Обща и Специална част. Кодексът има отворен характер, което означава, че не предопределя окончателно сферата на морално професионално поведение; независимо дали дадено конкретно действие е описано в него, или не, то подлежи на нравствена регулация. Членовете на БСА поемат ангажимент да се ръководят в дейността си от разгърнатите в Кодекса принципи и критерии на морално поведение и приемат, че нарушаването им води до определени санкции. Лични дейности или действия, които нямат отношения към професионалната работа на социолозите, не са предмет на регулация от страна на Кодекса.

ЕТИЧНИ ПРИНЦИПИ НА ПРОФЕСИОНАЛНО ПОВЕДЕНИЕ

ОБЩА ЧАСТ

Чл. 1. (1) Българските социолози са убедени, че трябва да работят за създаване и натрупване на достоверно научно знание, постигано чрез контролируеми изследователски процедури. По този начин те допринасят за по-доброто разбиране на обществото и за неговото развитие. Основните цели, заложи в Кодекса, са: 1) да регулира професионалните отношения между членовете на БСА, както и между тях и други обществени групи и институции; 2) да защитава достойнството на хората и групите, с които социолозите работят или които са обект на социологически изследвания и анализи; 3) да съдейства за издигане престижа на БСА и българската социология. Индивидуална отговорност на всеки социолог е да се стреми към най-високи стандарти на поведение в изследователската и преподавателската си работа и в отношенията си с възложители и потребители. Всеки социолог, съобразно личните си ценности, култура и натрупан опит, е призван да допълва, но да не нарушава развитите в Кодекса ценности и принципи.

(2) Формулираните по-долу ценности и принципи трябва да се разглеждат не като строги предписания, а като ориентир за социолозите в тяхната професионална дейност. Те възпяват висшите идеали за професионално поведение.

ПРОФЕСИОНАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ

Чл. 2. Социолозите се стремят да извършват своята дейност на най-високо ниво на компетентност в съответствие с международно сравними професионални стандарти. Те осъзнават ограничеността на своите изследвания и приемат изпълнението само на такива задачи, за които са придобили необходимата квалификация чрез обучение или продължителен опит. Те споделят потребността от постоянно образование, за да поддържат професионалните си умения. Те се стремят да използват всички научни, професионални, технически и административни ресурси, необходими за качествено извършване на професионалната им работа. При нужда се съветват с други професионалисти, за да могат да бъдат максимално полезни на своите студенти, партньори, възложители и потребители.

ПРОФЕСИОНАЛНА, НАУЧНА И СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ

Чл. 3. (1) Социолозите поемат отговорност за работата си. Те се отнасят с толерантност към другите социолози, дори когато не са съгласни с техните теоретични, методологични или персонални подходи в професионалната дейност, доколкото последните не противоречат на Кодекса. Социолозите допринасят за обществения престиж на професията и се чувстват отговорни да предотвратяват всяко действие и поведение, което би могло да накърни този престиж. Те се отнасят колегиално към другите, без това да отменя отговорността им за собственото професионално и морално поведение. Когато е необходимо, те се съветват с колегите си, за да не допуснат поведение в разрез с етичните принципи и норми.

(2) Социолозите осъзнават своята професионална и научна отговорност към общностите и обществата, в които живеят и работят. Те прилагат своите знания и им дават публичност с идеята, че допринасят за общественото благо. С изследванията, които извършват, те се стремят да развият социологическата наука и да съдействат за усъвършенстването на социалните отношения и институции.

ПОЧТЕНОСТ

Чл. 4. В професионалната си дейност социолозите се отнасят честно, справедливо и с уважение към своите колеги и партньори, като се стремят да не поставят под заплаха собствените

си професионални интереси и тези на другите. Социолозите реализират своите задачи посредством внушаващи доверие начини и практики: те не правят съзнателно оценки, които са неистинни или подвеждащи. Те информират възложителите и потребителите на социологическа информация за ограниченията на използваните методи и на получените резултати. Социолозите проявяват уважение към различните социологически традиции и техните представители и не отхвърлят неаргументирано техните идеи. Те окуражават и подкрепят новите и смелите научни търсения и не възпрепятстват иновациите.

УВАЖЕНИЕ КЪМ ПРАВАТА, ДОСТОЙНСТВОТО И РАЗЛИЧИЕТО НА ХОРАТА

Чл. 5. (1) Социолозите уважават правата, достойнството и ценността на всички хора. Те се стараят да елиминират пристрастието при изпълнение на професионалните си задължения и не приемат каквито и да било форми на дискриминация по пол, раса, възраст, етническа принадлежност, национален произход, религия, политически и идеологически различия, сексуална ориентация, инвалидност, здравословно състояние, брачен статус. Те се съобразяват с културните, индивидуалните и ролевите различия при изследване, обучение и работа с човешки групи със специфични характеристики.

(2) При всички дейности, свързани с професионалната им работа, социолозите признават правото на другите да имат ценности, нагласи и мнения, които се различават от техните собствени. Те приемат, че социологическите данни и анализи не би трябвало да бъдат представяни по начин, внушаващ страхове, негативни нагласи и враждебност спрямо уязвими социални групи.

СПЕЦИАЛНА ЧАСТ

Социологията като научноизследователска и академична практика

Чл. 6. (1) Сътрудничеството, взаимният обмен и работата в екип са необходими в изследователската и преподавателската дейност на социолозите. Социолозите предоставят на своите колеги достъп до данни и методики, натрупани в хода на изследователската и професионалната работа, освен в случаите, когато това попада под други ограничения. Социолозите признават и отбелязват заимстваните и ползваните идеи, теоретичните и приложните резултати от работата на другите колеги.

(2) Отговорност на социолозите е да бъдат във възможно най-голяма степен професионално безпристрастни. Те признават относителния и незавършения характер на получените резултати и контролират идейните си позиции. Те приемат, че няма социологическо твърдение, което би могло да се представи като неоспорима истина.

(3) Социолозите работят със съзнанието за поддържане на авторитета и интегритета на своята наука, без това да означава безкритичност към фундаменталните ѝ твърдения, методи и резултати.

(4) В преподавателската и изследователската практика социолозите следват принципите на отвореност, критичност и респект спрямо всички научни перспективи. Членовете на БСА носят отговорност за възпитаване на младите поколения социолози в духа на тези принципи.

Взаимоотношения при финансиране на социологически изследвания

Чл. 7. (1) При всяка форма на финансиране на социологически изследвания възложителят би трябвало да бъде предварително запознат с основните принципи и правила, заложиени в Кодекса, и с ангажираността на социолога с тяхното спазване. Той би трябвало да бъде информиран за прилаганите методи и за вероятността резултатите от изследването да не съответстват на неговите очаквания.

(2) В професионалната си дейност социолозите не би трябвало да се ръководят от или подчиняват на целите на възложителя (политически, икономически, религиозни и т.н.), независимо от това дали ги споделят, или не. Те не би трябвало да допускат изследването им да се използва за постигане на недемократични цели или такива, които имат за последица дискриминация на отделни групи.

Чл. 8. (1) Социолозите не би трябвало да приемат финансиране по договори, чиито специфични условия не съответстват на научните стандарти за провеждане на дадено изследване. Финансирането, получено за социологически изследвания, би трябвало да се използва по предназначение. Социолозите би трябвало да бъдат лоялни към интересите на възложителя и финансиращата страна.

(2) За предпочитане е договореностите между изследователи и възложители да се оформят в писмена форма.

(3) В ситуации, в които социолозите предлагат конкурентни оферти, те не би трябвало да залагат финансиране, което не е достатъчно за реализирането на проекта, както и да прибегват до други форми на нелоялна конкуренция.

Чл. 9. Социолозите се придържат към най-високите етични стандарти, когато си търсят работа или напускат заеманата длъжност, както и когато вземат решения за назначаване или освобождаване на служители.

Взаимоотношения с изследваните лица

Чл. 10. Като учени социолозите би трябвало да осигуряват достъп до методиката, която използват, както и до източниците на получените данни.

Чл. 11. (1) Сигурността и личната неприкосновеност на изследваните лица, както и анонимността на получените данни трябва да бъдат строго зачитани. Изследователите пазят конфиденциалността на личните данни и техните източници, освен ако респондентите поискат и дадат съгласие да бъдат цитирани. Социолозите не допускат идентифицирането на респондентите, а когато това е невъзможно, трябва ясно да ги предупредят за възможните последици от публикуването на получените данни и резултати.

(2) Социолозите са длъжни да пазят с особен приоритет правата на децата като респонденти.

(3) Социолозите, на които е позволен достъп до лични данни и архиви, зачитат условията за лична неприкосновеност, при които те са събирани. Те обаче могат да използват данни от исторически архиви (частни и обществени) при действащите в страната законови условия, ако са в съгласие с правилата за ползване на съответния архив.

(4) Социолозите спазват принципа на доброволно участие на изследваните лица на всички етапи на проучването. Те предварително информират респондентите за целите на изследването и използваните методи за набиране на информация. При лабораторни и социологически експерименти социолозите са длъжни да предоставят тази информация веднага след приключване на работата с изследваните лица.

(5) С цел минимизиране на намесата в личния живот социолозите включват в своите писмени и устни доклади, консултации и публични изяви само релевантна на целите на изявата информация.

Чл. 12. Заплащането на респондентите, макар и допустимо по принцип, не би трябвало да се окуражава, доколкото е възможно. Ако това става, трябва да се регулира от ясни условия, като се отделя специално внимание за осигуряване на надеждността на събраната информация.

Публикуване и разпространение на резултати от социологически изследвания

Чл. 13. Данните от социологически изследвания са интелектуална собственост на изследователите, на които по принцип принадлежи авторското право. В случаите, когато това право принадлежи на институцията или на възложителя, отношенията се регулират при справедлива компенсация на труда на изследователите.

Чл. 14. (1) Изследователите имат право да публикуват резултатите от своята работа на собствени разноски, ако това не противоречи на договорености с възложителя.

(2) При публикуване на изследователските резултати социолозите имат право да търсят гаранции срещу евентуалното им манипулиране или изкривяване от възложители или издатели.

(3) Приносът на изследователи, спонсори, технически персонал и лица, участвали активно в осъществяване на изследователския проект, се отбелязва ясно при всяка академична публикация, написана въз основа на съответното изследване.

(4) При разпространяване на данни от социологически проучвания винаги се предоставя информация за изследователските методи и източниците на информация в съответствие с установените в социологическата общност изисквания. След приключване на изследването първичната индивидуална информация е достъпна за контрол на методологичната ѝ валидност от страна на колегията.

Чл. 15. (1) Социолозите са отговорни за съхраняване на първичната индивидуална информация от проведените изследвания за достатъчно дълъг период от време, но не по-малко от три години. Това допринася за развитието на социологическото знание и създава условия за контрол на качеството и методологичната коректност на получените данни.

(2) Веднъж публикувани, изследователските резултати стават общо достояние на научната общност. Те подлежат на критични коментари и дискусии, в които участват и самите автори.

(3) Членовете на БСА спазват действащите в страната закони относно информацията, защитата на личните данни на гражданите, както и законодателството, регулиращо набирането, разпространяването и публикуването на социологическа информация.

Използване на научните резултати в сфери извън науката

Чл. 16. Резултатите от социологически изследвания представляват обществен интерес. Тяхното разпространение, свързано с фундаменталното право на гражданите да бъдат информирани, не трябва да бъде възпрепятствано. В същото време не бива да се пренебрегват опасностите от злоупотреби със социологическа информация за политически и комерсиални цели; от изкри-

вяване, опростяване и манипулиране на изследователските резултати при разпространяването им чрез средствата за масова информация или по друг начин. В тези случаи изследователите търсят възможности за коригиране на неправилни интерпретации или некоректна употреба на резултати от собствената им работа.

Чл. 17. Социолозите се въздържат от участие в експертизи, публични дискусии и политически дебати в области, в които не притежават необходимите знания и изследователски опит. Те винаги честно и точно представят областите и нивото на своята експертиза.

Чл. 18. Професионалните и научните изводи и действия на социолозите могат да засегнат живота на хора и групи. Затова те проявяват особено внимание към опасностите от злоупотреба с тяхното знание или експертиза, породени от лични, социални, организационни, както и от финансови и политически фактори. Когато такава злоупотреба е налице, социолозите и БСА предприемат необходимите действия за коригиране и минимизиране на нейните последици.

Прилагане на Кодекса

Чл. 19. (1) БСА изработва правилник за приложение на Кодекса и създава Комисия по етика. Комисията приема и отговаря на запитвания относно интерпретацията и прилагането на Кодекса и Правилника към възникнали професионални проблеми.

(2) Тя приема оплаквания за неетично професионално поведение, проучва случаи и взема съответни решения. Комисията е арбитър при конфликтни професионални ситуации.

Чл. 20. Правилникът за приложение на Кодекса се приема от Общото събрание на БСА. Членовете на Комисията са социолози, ползващи се с авторитет и доверие сред колегията. Те се избират с квалифицирано мнозинство (2/3) от Общото събрание на БСА.

ⁱ При изработване на проекта са използвани предишни разработки на БСА и етичните кодекси на Международната социологическа асоциация и Американската социологическа асоциация.